

VERBAL PERFECTIONS IN THE LIBERTY OF LOVE KARAVELOV

Albena Baeva

SHU „Ер. К. Преславски“, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: In Bulgarian linguistic literature, verbal paraphrases are regarded as stable word combinations with a constant and variable component. Phraseology examines them as persistent phrases that are a debatable issue in the discipline. Verbal paraphrases are called differently - verb-noun combinations, noun combinations, serial stable combinations, etc. Note the verbs that most often form phraseological combinations and the ability to replace the phrase with a verb form. The subject of the article is the verbal paraphrases in fiction of Luben Karavelov and their role in the style of the creator. The look at verbal paraphrases in the earlier stages of language development, and in the specialized use of artistic speech, is undoubtedly conditioned by the initial stage of the work of Lyuben Karavelov, 60's - 70's of the XIX century, which is largely determines the further role of linguistic and literary forms. It is no coincidence that L. Karavelov was called "the father of the new Bulgarian literature" (P. Pondev). From a stylistic point of view it is a verb paraphrase, so the most accurate name is verbal (verb) paraphrases.

Keywords: phraseological combination, verbal paraphrases, stylistic effect

ВЕРБАЛНИ ПЕРИФРАЗИ В БЕЛЕТРИСТИКАТА НА ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

Албена Баева

ШУ „Ер. К. Преславски“, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: В българската езиковедска литература вербалните перифрази се разглеждат като устойчиви словосъчетания с постоянен и променлив компонент. Фразеологията ги изследва като устойчиви словосъчетания, които са дискуссионен въпрос за дисциплината. Вербалните перифрази се наричат различно – глаголно-именни съчетания, именни съчетания, серийни устойчиви съчетания и др. Отбелязват се глаголите, които най-често образуват фразеологични съчетания и възможността словосъчетанието да бъде заменено от глаголна форма. Предмет на статията са вербалните перифрази в белетристиката на Любен Каравелов и ролята им за стила на твореца. Погледът към вербалните перифрази в по-стари етапи от разволя на езика, и в специализираната употреба на художествената реч, безспорно е обусловен от началния етап на творчеството на Любен Каравелов, 60-те - 70-те години на XIX век, което до голяма степен определя по-нататъшната роля на езиковите и литературните форми. Неслучайно Л. Каравелов е наричан „баща на новата българска литература“ (П. Пондев). От стилистична гледна точка става въпрос за перифраза на глагола, затова най-точното название е вербални (глаголни) перифрази.

Ключови думи: фразеологично съчетание, вербални перифрази, стилистичен ефект

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В изследванията по българска фразеология при класификацията на фразеологичните съчетания се отделят фразеологични съчетания с най-слаба степен на устойчивост. Част от тях се образуват от глагол и съществително име, като глаголет губи значението си, а смисълът на фразеологичното съчетание се определя от значението на съществителното име – напр. давам надежда (обнадеждавам), давам заповед (заповядвам) и др. При този вид съчетания едни от компонентите могат да се заменят. При част от тях глаголите се употребяват в пряко или в преносно значение (вж. Геннадиева-Мутафчиева, 1959).

Във фразеологичния речник на българския език тези словосъчетания са определени като глаголно-именни и глаголет има обобщаващо значение. Те съдържат лексеми със свободно и лексеми с фразеологически свързано значение. Други устойчиви съчетания, свързани с мимика и жестове (напр. кимам с глава), както и глаголно-именните словосъчетания, поради тясното схващане за фразеологията, са изключени от нейния обем (Ничева и др., 1974). Съществуват и по-конкретни изследвания на отделни глаголи и техните перифрази - давам, правя, сея и др. (Геннадиева-Мутафчиева, 1953; Чехларов, 1992; Стоичков, 2009).

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

При наблюденията си над Каравеловата белетристика забелязахме значителен брой подобни фразеологични съчетания, които представляват интерес с оглед на повествователния му стил. Предпочитаме да именуваме тези словосъчетания вербални перифрази, защото по същество това са именно вербални перифрази –

перифраза на глагола най-често чрез абстрактно съществително или прилагателно име. За пълнота някъде включваме и фразеологични единици с глагола на перифразата. Ето по-важните глаголни перифрази в белетристиката на Любен Каравелов.

Въртя търговия (търгувам); върти се на всички езици (говори се); въртят се мисли (мисли се); правя търговия (пирование, безчиние, насилие, пакост, метани, кривулици = кривя се); направя бунт (зло, срам, успехи, полза, услуги, грях); давам дума (живота си, ум, власт, щастие, сърцето си, друго направление, титла, сметка, дарове, живот, прибежище, ръката си, краю, плесничка (среща се и пришивам плесница = заушвам); въся вежди, хапя устни (ядосвам се); добивам воля (успех, корем, парички, синеват цвят); произвеждам впечатление (вълнение, опустошение); привождам /привеждам доказателства (в умиление, в действие, в ужас).

С глаголи туря, намеря, търпя и др.: турна на ръка = взема; туря в действие; принасям жертва (полза); набирам страхове; причинявам отвращение; задавам страх = плаша; заключвам съюз = съюзявам се (злодейства = злодействам, дружба = сдружавам се); произлиза вълнение; намеря спасение; приема изражение (виражение) (весело, свето, свирепо = развеселявам, осветявам, освирепявам); преклоня колене = коленича; подчинявам се); преклоня глава; стоя на колене; търпя мъки (страдания, мъчения, глад, жажда, укори, неволи); търпението му се пукнало = ядосал се); пада в несвяс; не пада на сърце = не се харесва; да попаса по същата нива (имам взаимни интереси); ставам шпион; удрям поклони (глава о земята); оставям душата си; полагам костите си; одобрявам решение; карам да прехапе езика си.

С глаголи лежа, намирам, стоя, спя и др.: лежи тежест; лежи на сърцето ми; вземам отговорност (под покровителство, в плен); напълня с ужас (с негодувание); не намира място = не се помества; извадя червенина; нося известие; видя (няма да видя) добро = добрувам (насъне); кроя планове; изпълня волята (дълг = издължавам се); отговарям с уверение = уверявам; не се вдига напред = не напредва; вардя стража; стоя на един ред = изравнявам се; продължа (захванатото) дело; спя от дългия = спя; окачвам на бесилницата; въвождам в грях = огрешавам; държа ситост = засищам; гледам с презрение; да станем роднини = да се сродим.

Някои съчетания са на границата между фразеологизми и глаголни перифрази: набера ум = поумнявам; имам страст = пристрастявам се (понятие, съставям си понятие); трупам богатства; махна с ръка = оставям; раззина уста = раззяпам се; се свия на две дъги = преклоня се; пия тютюн; гори ми сърцето = искам; изпускам (издъхание = издишам, въздишка = въздъхна, пот = потя се); доказвам невинност; кръстосвам със суровица и изправам кръста = бия; (глава) прела и тъкала = мислила; изтегля из обятия = отделя; чувствам блаженство; удържам победа; пускам „червен петел“ = паля; оставам с дълг нос = измамват ме; изпълня с радост; тегна на светът; сърцето ми се дроби = страдам; обръщам наопаки = претърсвам (очи = поглеждам); донасям известие; добия награда; потъвам в бездействие; одобрявам предложение; удрям се по длановете; не седя празен; гледам с презрение; разнасям глас(ове) = разгласявам; повдигам гонение; се захваща кавга; развежат езици.

Съчетанията с по-висока степен на фразеологизация не винаги съответстват на обобщаващо значение на глагола по смисъла на съществителното име като напр. нося известие - известявам – стоя на пътя, удрям се по длановете и др.

Без да сме изчерпили всички вербални перифрази в белетристичното творчество на Л. Каравелов е ясно, че част от тях днес не се употребяват, други са в актуална употреба и до днес. Важен е въпросът за ролята на вербалната перифраза за стила. Като всяка перифраза, която описателно разкрива качества на означаемото, и вербалната перифраза е по-богата от обикновения глагол, който ѝ съответства. Макар да няма възможностите на другите видове перифрази, тя разкрива аналитично съдържанието основно чрез абстрактно съществително име, като по този начин обогатява израза. От друга страна, характеризиращата роля на вербалната перифраза за стила на Каравелов изпъква като фактор, който придава класичен вид на стила му.

Достатъчно е да сравним контекстуалната употреба на изрази с перифраза и без перифраза. В скоби предлагаме съответния заместващ глагол:

По-добре е да стана храна на рибите, нежели да бъда другарка на един урод и да произведа на светът български неприятели (да произведа на светът = да родя).

Аз мисля, че майка му е сътворила блуд с всичките безобразия, с всичките нечисти духове и с всичките изроди, които съществуват под ясното небе (е сътворила блуд = е блудствала).

...а гръкнията е назначена от самото провидение да съблазнява глупавото човечество и да го побеждава с своята вънкашна красота (назначена от провидението = предназначена).

Тоя дож прави приятелство с евреите и върти търговия с сарацините (прави приятелство = дружи, сприятелява се; върти търговия = търгува).

В последния градец невястата е била обязана да преклони колената си над гробовете на своите деди и прадеди и да ги помоли да ходатайстват пред бога за нейното щастие. А в тия гробове са лежале множество български предводители, които едно време са задавали страх на Византия и които са ненавиждали византийците от сичкото си сърце (да преклони колената си = да коленичи; задавали страх = плашили).

...а неговата дъщеря са изпровожда дар от христоролюбивият и православният император на татарският хан (се изпровожда дар = се дарява).

В това време, когато произходил тоя разговор, архиепископът и няколко души от братята били до такава степен пиени... (произходил разговор = разговаряли).

Ако ти да би влязъл в неговата келия, ако да би послушал какви проповеди разказва тоя светия на своите другаре и на своите любовници, то и твоята кучешка душа би са напълнила с негодувание (разказва проповеди = проповядва; би се изпълнила с негодувание = би възнегодувала).

...той трябва да върви напред и да прави пакости и на мъжко, и на женско, и на старо, и на младо (да върви напред = да напредва; да прави пакости = да пакости).

...то устните й побледнеле и тялото й дошло в неестествено потресение ... (дошло в потресение = се потресло).

България е оставена под защитата на дебетите граждани и на гладните селяне (оставена под защита = да се защитава).

Ние ще да се решиме да ти дадем жената само тогава, когато приемеш мохамеданска вяра и когато добиеме от султанът особено приказание (приемеш мохамеданска вяра = се помохамеданчиш; добиеме приказание = ни заповяда).

...но благоразумието го удържало на мястото му (удържа на място = го спряло).

Мене е дошъл кеф да та накарам да ми поиграеш (дошъл кеф = имам желание, искам).

...той са надее да добие от вас големи награди (да добие награди = да бъде награден).

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Примерите показват, че твърде често вербалните перифрази у Каравелов се разделят от други думи – напр. добивам приказание (получавам заповед) и др. Ясен е и произходът на част от перифразите, които е резултат от контаминация между близки фразеологични изрази: напр. произвеждам на света, повлияно от идвам на бял свят; преклоня колене е аналогично на прекланям глава. Една част са традиционни устойчиви съчетания – идва кеф, някои изразяват външни телесни състояния, други, както тези, образувани с глагола правя, по-късно се употребяват по-често, а някои са плод на инвенцията на белетриста Любен Каравелов. Съвременните шаблонизирани злоупотреби особено на перифрази с глагола правя (напр. правя поздрав вместо поздравявам и др.) трябва да се изследват отделно.

Вербалните перифрази в разказите и повестите на Любен Каравелов са доста разпространено езиково средство, което има и стилистичен ефект – обогатен израз, който подчертава абстрактното съществително име, което влиза като конструктивен елемент при изграждането на перифразата. Като разгърнат израз глаголната перифраза по принцип е по-богата от съответстващия ѝ глагол, но не са редки и случаи на прекаляване с нея още у Каравелов. Предстои да се изследва перифразата като езиково-стилистично средство и у другите ранни български белетристи, за да се направят по-обобщаващи изводи.

ЛИТЕРАТУРА

- Генадиева-Мутафчиева, З. (1953). Глаголи, които образуват фразеологични съчетания със съществителни. – Български език, № 4, с. 329-337.
- Генадиева-Мутафчиева, З. (1959). Към въпроса за фразеологичните съчетания в български език. – В: Известия на Института за български език, кн. VI, с. 129-163.
- Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., Чолакова, Кр. (1974). Фразеологичен речник на българския език. Т. 1. София: БАН.
- Стоичков, Р. (2009). Серийна съчетаемост при глаголно-именните фразеологични съчетания. – В: Граматика и семантика. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 191-200.
- Чехларов, А. (1992). За връзката на имплицитната транзитивност с генерализиращия глагол правя. – Език и литература, № 5, с. 123-125.